

MUSEUM
provincie gelderland · nordrhein-westfalen

Boekmanstichting - Bibliotheek
Herengracht 415
1017 BP Amsterdam
Tel. 6243739

REGIONALE MUSEA IN EUROPA 1992:

GRENZELOZE UITDAGING?

Verslag van de forumdiscussie gehouden
bij de opening van de laatste
tentoonstelling van het project
'Europa 1992'

Boekmanstichting - Bibliotheek

Herengracht 415 - 1017 BP Amsterdam
telefoon: ~~24 37 36~~ / ~~24 37 37~~ / ~~24 37 38~~ / 24 37 39

De uitleentermijn bedraagt een maand. Mits tijdig
aangevraagd is verlenging met een maand moge-
lijk, tenzij de publikatie inmiddels is besproken.

De uitleentermijn is verstreken op:

15 MARCH 1994

9 MEI 1994

25 JUNI 2001

5 FEB 2008

REGIONALE MUSEA IN EUROPA 1992:

GRENZELOZE UITDAGING?

Verslag van de forumdiscussie gehouden
bij de opening van de laatste
tentoonstelling van het project
'Europa 1992'

Boekmanstichting - Bibliotheek
Herengracht 415
1017 BP Amsterdam
Tel. 6243739

Tekst:	Frederieke Genevace
Redactie:	René van der Graaff, Mirjam Westen
Schriftelijke bijdragen van:	Peter Mulder, Eduard Beaucamp, Marianne Stockebrand, Gijs van Tuyl
Eindredactie:	Anna van Praag

Provincie Gelderland, december 1992

Inhoudsopgave

Woord vooraf	1
Forumleden en Vragen	1
Inleiding Mirjam Westen	2
Inleidingen Forumleden	3
Verslag discussie	6
Tot slot	8
Conclusie	8
In de bijlagen: Aanbevelingen van de Forum-leden	9

Boekmanstichting - Bibliotheek
Herengracht 415
1017 BP Amsterdam
Tel. 6243739

Woord vooraf

In 1990 werd binnen de Provincie Gelderland het idee geboren om concreet vorm te geven aan 'Europa 1992'. Dat werd de aanleiding voor een groot uitwisselingsproject tussen musea in Gelderland en musea in Noordrijn-Westfalen.

Het project omvatte elf tentoonstellingen. Sommigen gingen over toegepaste kunst of kunstnijverheid, maar in de Nederlandse musea lag het accent vooral op beeldende kunst uit het Duitsland van het begin van deze eeuw. Vaak ging het om werken die nog niet eerder aan deze zijde van de grens te zien waren. In één geval (voor Museum Kam) werden de werken zelfs speciaal voor het project gemaakt.

Met het project beoogde de Provincie:

- de artistieke uitwisseling en samenwerking in de beide gebieden te stimuleren;
- het eigen cultuuraanbod over en weer te promoten;
- de culturele infrastructuur van beide gebieden te stimuleren;
- Gelderland als 'cultuurprovincie' te profileren.

De opening van de laatste tentoonstelling in deze serie, "Art Nouveau en Art Deco glas" in het Arnhems Gemeentemuseum vormde de aanleiding voor een forum-discussie. Politici, museumdirecteuren en andere betrokkenen wisselden in Arnhem van gedachten over de theoretische, beleidsmatige en praktische aspecten van grensoverschrijdende, regionale projecten.

Forum-leden

Dr. E. Beaucamp (Frankfurter Allgemeine)

Drs. P. Mulder (Hoofd Multilaterale Betrekkingen, Ministerie van WVC)

Dr. M. Stockebrand (Kölnischer Kunstverein)

Drs. G. van Tuyl (Kunstmuseum Wolfsburg)

Voorzitter forum

Drs. M. Westen (Conservator Moderne Kunst Gemeentemuseum Arnhem)

Vragen

Algemeen

- leidt internationalisering tot een ontwikkeling waarin kwantiteit boven kwaliteit gaat?;

Theoretische aspecten

- leidt het verleggen van de huidige grenzen tot vervlakking en identiteitsverlies op regionaal niveau (als toets-steen Gelderland en Noordrijn-Westfalen)?;
- levert het verleggen van de huidige grenzen juist een bijdrage aan verdieping en identiteitsbesef op regionaal niveau?

Praktische aspecten

- is er wel belang bij Europese, culturele integratie op regionaal niveau?;
- wat zijn de consequenties (praktische voor- en nadelen/wat is het belang) van internationalisering voor de positie van de regionale musea met betrekking tot:
 - a. de taak/rol van een regionaal museum;
 - b. de collecties van de regionale musea;
 - c. de relatiernetwerken van de directies van de regionale musea;
 - d. het publiek van de regionale musea;Anders gesteld, kunnen kleinere, regionale musea zich, nog wel handhaven in het internationaliserings-proces?;
- moeten uitwisselingen (zoals tussen Gelderland en Noordrijn-Westfalen) incidenteel blijven of juist structureel worden?;
- welk beleids-, overheidsniveau past bij Europese culturele uitwisselingen (Europees, Nationaal, Regionaal (= Provinciaal)?

Om 13.45 opent Mirjam Westen de forumdiscussie.

Inleiding

Wat betekent het om exposities uit te wisselen op nationaal niveau en in het bijzonder op regionaal niveau? Naast praktische redenen van financiële aard en het dichterbij brengen van kunst voor mensen in de desbetreffende regio's, zijn er nog andere onderwerpen die in dit kader van belang zijn om aan de orde te stellen. Wat is internationalisering? Is het zinvol? Wat zijn de consequenties? Is het verwijderen van de grenzen in Europa in het voordeel van regionale culturen et cetera.

Westen geeft aan dat culturele uitwisselingen niet nieuw zijn, maar dat sinds de negentiende eeuw, door de gestegen mobiliteit en de technologische ontwikkelingen culturele uitwisselingen in een versneld tempo zijn ontstaan; de term internationalisering valt. Hoe groter de snelheid waarin dit gebeurde hoe meer bezwaren gemaakt werden tegen invloeden uit andere landen. Vanaf het begin bestond er een zekere angst:

- dat de eigen identiteit overspoeld zou worden door vreemde culturen of nog erger dat de nationale identiteit verloren zou gaan;
- voor veralgemenisering van cultuur; neutralisatie van culturen.

Deze angsten hebben een lange geschiedenis, maar zijn opnieuw actueel geworden bij het tot stand komen van de Europese eenheid. In het bijzonder de kleinere Europese landen zijn bang dat hun cultuur in de toekomst bedreigd zal worden. Vanuit deze gevoelens van angst zijn er twee culturele paragrafen toegevoegd aan het Verdrag van Maastricht:

1. heeft te maken met het veilig stellen, voor de afzonderlijke lidstaten, van de subsidies voor de eigen, nationale kunstenaars;
2. hierin is opgenomen dat de vrije markt een bijdrage zou moeten leveren aan de ontwikkeling van verschillende nationale culturen, tot een regionale diversiteit.

Westen zelf is optimistisch over de open grenzen van cultuur en de uitwisseling van informatie. Zij denkt dat, in plaats van een neutralisatie van cultuur, dit eerder zal leiden tot het stimuleren van culturen zodat het resultaat een rijke, gedifferentieerde cultuur zal zijn. Het kan ook leiden tot nieuwe lokale culturele initiatieven. De culturele uitwisseling van dit Nederlands-Duitse project, op regionaal niveau, dient als uitgangspunt van de forumdiscussie.

Wat is of kan de rol zijn van regionale musea in deze culturele uitwisselingen? Maar ook, wat is de rol van de provincie in dergelijke uitwisselingen? Zijn er voor- of nadelen? Wat zijn de praktische en financiële consequenties? Eén ding is duidelijk: internationalisering op een regionaal niveau vraagt nieuwe standpunten van de musea. Hoe moeten zij samenwerken? Moeten zij krachten op structurele wijze bundelen? Deze vragen en nog meer komen tijdens de forumdiscussie aan de orde.

Inleidingen Forum-leden

Als eerste wordt het woord gegeven aan de heer Beaucamp, hij geeft antwoord op de vraag: Leidt internationalisering tot een ontwikkeling waarin kwantiteit belangrijker wordt dan kwaliteit?

"Nee", zegt Beaucamp "De angst voor kwantiteit boven kwaliteit is ongegrond omdat Europa een rijke traditie kent die niet alleen op internationale cultuur gericht is."

Beaucamp waarschuwt voor het gevaar van polarisatie van twee begrippen te weten internationalisme en regionalisme. Internationalisme staat, volgens hem, voor steriliteit en stereotiepen. In musea over de hele wereld is een soort stereotiepe, internationale kunst te zien. Het gaat hier om dezelfde kunstenaars, hij noemt ze noemt de 'Starkünstler', die overal ter wereld te zien zijn. Dat is het gevolg van een wereldwijd heersende tijdgeest. Dit is echter geen verarming, maar zo constateert hij, het resultaat van een marketingstrategie die gedomineerd wordt door de kunstmarkt.

Het is in geen geval goed hier regionale cultuur tegenover te zetten. Beaucamp pleit voor een dialectiek tussen regionale en internationale cultuur. Regionale cultuur penetreert van onderaf de internationale cultuurmarkt. Veel kunstenaars zijn vanuit de provincie groot geworden. De wisselwerking tussen regionaal en internationaal komt voort uit een rijke historie, met name in Duitsland, Italië en Nederland, waar sprake is van een sterk gedecentraliseerde politiek.

Tot slot wijst Beaucamp erop dat internationale culturele uitwisselingen de mobiliteit van het publiek in gevaar brengen. Mensen zullen minder snel geneigd zijn te gaan reizen. Culturele uitwisselingen zijn, naar zijn mening, dan ook niet echt noodzakelijk want de ware cultuur liefhebber gaat wel op pad.

Aan Mulder wordt vervolgens de vraag voorgelegd of het wegvallen van de grenzen zal leiden tot een verzwakking, dan wel versterking van de nationale identiteit.

Volgens Mulder leidt Europese integratie tot een snellere herwaardering van de nationale identiteit, maar ook tot een snellere herwaardering van de regionale identiteit.

Hij is van mening dat het heel belangrijk is dat dankzij het proces van de Europese integratie aandacht wordt besteed aan de culturele identiteit op nationaal niveau en op regionaal niveau. Hij legt uit dat, overal waar grotere verbanden ontstaan mensen hun eigen identiteit herontdekken. Daarom leidt de Europese eenwording in zichzelf al tot een herontdekking van de regionale en nationale identiteit.

Dit proces lijkt bijna paradoxaal. De Europese eenwording heeft tot doel een eenheid te vormen; politiek en economisch. Daartegenover ontwikkelt zich een tegenstrijdig proces in de vorm van het versterken van de eigen identiteit.

Toch heeft Mulder moeite met het begrip culturele identiteit. Hij haalt een uitspraak van Professor van der Dunk aan: "Karakteristiek voor de Nederlandse culturele identiteit is dat er helemaal geen Nederlandse culturele identiteit bestaat en dat dat het belangrijkste kenmerk van de Nederlandse culturele identiteit is." Deze omschrijving komt het dichtst bij zijn eigen visie. Mulder zegt: "Identiteit is een niet te definiëren begrip. Het is een dynamisch concept, ontwikkeld volgens een lange historie maar, voornamelijk door intensieve contacten en interactie tussen mensen, volken binnen en buiten een bepaalde regio. Identiteit verandert constant en leidt tot een constante verandering." De Nederlandse culturele identiteit is voor een belangrijk deel ontstaan door invloeden van buitenaf. Nederland is een land dat internationaal georiënteerd is. Hij ziet het dan ook als een positieve ontwikkeling dat grenzen verwijderd worden om tot verdere culturele ontwikkeling en verandering te komen.

Ook vraagt Mulder zich af wat een regio is? Hij haalt een voorbeeld aan: "De Europese commissie heeft een nieuwe kaart van Europa samengesteld. Daarop is Europa in regio's verdeeld. Nederland wordt op deze kaart gezien als één regio." Het voorbeeld dient ter illustratie; ook de definiëring van een regio is moeilijk te geven. Een regio wordt niet bepaald door grenzen. Met het wegnemen van de grenzen zien we dat mensen hun identiteit, regio en bewustzijn herontdekken.

Zowel Stockebrand als Van Tuyl belichten een aantal praktische aspecten van culturele uitwisselingen. Hierbij staat de volgende vraag centraal: "Wat zijn de consequenties (de voor- en nadelen) van internationalisering voor de positie van regionale musea?"

Allereerst het woord aan Stockebrand die haar twijfels uitspreekt over de term regionaal museum. "We kunnen evengoed zeggen dat alle musea regionaal zijn ofwel dat geen enkel museum dat is." Het belang van internationalisering voor musea hangt, volgens haar, af van twee belangrijke aspecten:

1. de intentie van het museum;
2. de standaard van het museum.

• Een klein museum dat zuiver de geschiedenis van de omgeving toont zal een regionaal museum zijn. Dat is het doel, niet meer en niet minder. Maar, een kunstmuseum in een kleine stad kan te maken willen hebben met kunst uit vele landen en kunst van een hoog niveau laten zien. Hier ligt de relatie met de standaard van het museum. Alleen als de standaard hoog is zal het museum een internationaal publiek hebben. Dit kan op kleine schaal, in een kleine stad. Het criterium is: "Is het geloofwaardig, wat je als museum doet?"

Stockebrand ziet geen problemen voor musea (noch van praktische noch van theoretische aard) om een internationaal programma te hebben of te realiseren. Zij benadrukt de voordelen: "Het is altijd interessant voor conservatoren om buiten de grenzen kennis te nemen van andere vormen van cultuur. Tevens is het interessant voor musea om samen te werken met buitenlandse musea en kunst uit andere landen te kunnen laten zien, die anders niet voor het publiek toegankelijk zou zijn geweest." Een voorwaarde voor een internationaal standpunt is uiteraard wel, dat het betreffende museum erachter staat en ermee uit de voeten kan. Het belang van een museum is slechts gebaseerd op haar standaard. Een hoge standaard kan heel goed regionaal zijn.

• Specialisatie is volgens haar een goede methode om een hoog niveau te bereiken. Het doet er niet toe waarin een museum gespecialiseerd is als de collectie of de exposities maar kwaliteit hebben, dan komt de intentie vanzelf. "De taak van het museum is de taak die het kiest", aldus Stockebrand. De rol van een klein museum in een kleine plaats (als we dat onder regionaal verstaan) kan niet uitsluitend zijn, de kunstwerken uit de regio tonen. Aan de andere kant moet het natuurlijk kunst tonen die uit de regio komt. Als basis-taak ziet zij voor musea: "Het beste werk uit de regio laten zien, zodat het buiten de regio bekend wordt en daarnaast goed werk van buiten de regio exposeren zodat de mensen in de regio zien wat er elders gebeurt."

Dezelfde houding moet als reflectie gelden voor het samenstellen van een collectie, alhoewel de collectie aan een preciezer profiel onderworpen moet worden dan een tentoonstelling vanwege het blijvende karakter van een collectie.

Stockebrand besluit: "Ik wil geen onderscheid maken tussen een regionaal museum en hetgeen daartegenover staat, want wat is dat eigenlijk, een kosmopolitisch museum? Uiteraard zijn er verschillen in musea, maar deze liggen voornamelijk in hun onderwerp en hun bedoelingen." Uit ervaring heeft zij geleerd dat er met name in provincies een grote vrijheid en veel ruimte is voor beiden. De vraag is dan ook niet regionaal of niet-regionaal, maar "wat doe je en hoe doe je het?"

Ook Van Tuyl vraagt zich af wat een regionaal museum is. Hij is geneigd tot internationale oriëntatie, maar daarin schuilt een gevaar, dat ook Beaucamp al eerder constateerde. "Internationaal zie je overal dezelfde kunstenaars, het maakt niet uit waar je heen gaat of bent." Hij introduceert de term "jet-set musea" als iets waar men voor moet waken.

Hij stelt drie aspecten aan de orde:

1. de publieksfunctie van het museum, de relatie die het museum met het publiek heeft is volgens Van Tuyl van vitaal belang;
2. de integratie van de regionale wortels omdat het museum vanuit een bepaalde context ontstaat. Daartoe moet men een analyse van de sociaal-maatschappelijke en geografische omgeving maken. Zo bepaalt men de positie en identiteit van het museum;
3. kunst kent geen grenzen en is al eeuwen internationaal en multinationalaal. Tentoonstellingen en collecties hebben niets met lokale, regionale of nationale kunstenaars te maken, maar met de kwaliteit van het museum en de inhoud van de kunst.

Samenvattend kunnen uit de inleidingen drie conclusies getrokken worden:

Algemeen

- regionaal en (inter)nationaal staan niet tegenover elkaar, maar functioneren in een dialectische verhouding;

Theoretisch

- Europese integratie leidt tot een snellere herwaardering van de identiteit, regio en het bewustzijn;

Praktisch

- kunst kent geen grenzen. Het belang van internationalisering voor musea hangt af van de intentie en de standaard van het museum en de inhoud van kunst. Daaruit ontstaan ook de verschillen tussen musea.

Verslag discussie "Regional museums in Europe 1992: a boundless challenge?", 12 december 1992 in het Gemeentemuseum te Arnhem.

In de discussie komen drie hoofdpunten aan de orde:

1. Internationale uitwisselingen als structureel onderdeel van de cultuur-politiek van de Provincie Gelderland of alternatieven daarvoor;
2. Het belang van een collectie, het publiek en Public Relations voor een museum;
3. Invloed van dit specifieke uitwisselingsproject op de collectie-bepaling/expositieprogrammering van de musea in de betreffende regio's.

Ad. 1

Mulder stelt dat culturele uitwisselingen erg belangrijk zijn: "als je op zoek bent naar culturele ontwikkeling zal dat altijd een punt op de agenda van je eigen cultuur-politiek moeten zijn. Het is noodzakelijk om interactie tussen mensen te bewerkstelligen." Hij geeft ter illustratie de beleidslijn die WVC uitgezet heeft, naar aanleiding van de eenwording van Europa en daarmee samenhangend de bedreiging van de Nederlandse positie in bijvoorbeeld de internationale kunstmarkt. Enerzijds heeft men:

- een verdedigende positie ingenomen ter bescherming van onze cultuur;
- maar nog belangrijker is het intensiveren van een culturele, buitenlandse politiek; een beleid dat erop gericht is intensieve interactie te stimuleren binnen de EG.

Concluderend zegt hij ja tegen een structurele culturele uitwisselings-politiek die, aan de ene kant uit moet gaan van het behoud van cultuur en aan de andere kant een impuls moet geven aan interactie en verdere ontwikkeling.

Westen geeft aan dat het ook belangrijk is te overwegen welke andere manieren er bestaan om culturele uitwisselingen tot stand te laten komen. Dit project is niet de enige mogelijkheid.

Van Tuyl reageert daarop met een voorbeeld uit het verleden. Een uitwisselingsproject van musea in Nederland en Frankrijk. Daarbij viel hem op dat de musea niet zozeer geïnteresseerd waren in een uitwisseling als wel in de mogelijkheid bepaalde kunstenaars naar hun museum te halen. Hij is dan ook van mening dat hier in de eerste plaats een taak voor de kunstenaar zelf ligt. De kunstenaar moet zichzelf promoten, ook over de grenzen. Pas dan komt het museum, als supporter van de kunstenaar. Hij benadrukt dat zulke initiatieven niet altijd in een groep hoeven plaats te vinden, maar dat dit individueel ook goed mogelijk is.

Beaucamp vindt uitwisselingen van collecties in een dermate klein gebied overbodig. Het is kostbaar en moeilijk te organiseren. Hij pleit ervoor in dergelijke gevallen de mensen te mobiliseren en niet de collecties.

Liesbeth Brandt Corstius, directeur van het Gemeentemuseum Arnhem, heeft daar haar vraagtekens bij. Zelden bezoekt zij een expositie over de grens. Voor haar internationale oriëntatie richt zij zich primair op de Randstad.

Beaucamp werpt tegen dat dat een kwestie van mentaliteit is. Hij zegt dat we grenzen in onszelf moeten verleggen en meer op reis moeten gaan om kunst in andere landen te gaan bekijken.

Brandt Corstius krijgt bijval vanuit de zaal, er klinken argumenten als "Daar heeft niet iedereen geld voor of die drempel is voor vele mensen te hoog."

Van Tuyl spreekt uit ervaring: "Toch is het in sommige gevallen goedkoper om mensen te verplaatsen. Bijvoorbeeld wanneer het gaat om hele specifieke tentoonstellingen waar weinig mensen naar toe komen."

Ruud Bruine (directeur van De Gele Ridder, een Gelderse kunstenaarsvereniging) is het met Beaucamp eens. "Je kunt beter de mensen verplaatsen dan kunst", zegt hij. Hij vraagt zich dan ook ernstig af of dit project wel de beste methode was om internationalisering op gang te brengen. Hij vindt het een statische methode die zich met name concentreert op musea. Bruine denkt, als alternatief, aan het stimuleren van intensieve contacten tussen kunstenaars. De volgende poging zou kunnen zijn om een uitwisseling tussen kunstenaars tot stand te brengen.

Ad. 2

"De collectie is het bewustzijn van het museum", zegt Van Tuyl. Daarmee het belang van een collectie aangevend. Tevens vervult de collectie een belangrijke educatieve functie. Hij constateert een praktische probleem: "tegenwoordig, met al de internationale tentoonstellingen en uitwisselingen van tentoonstellingen, wordt het steeds moeilijker om werken in bruikleen te krijgen als je als museum niets hebt om terug te geven."

Stockebrand is van mening dat je als museum iets specifiek moet doen. Je moet onderscheidend zijn van anderen en daar consciëntieus mee omgaan. Dit geldt volgens haar nog meer voor het verzamelen van een collectie dan voor het programma. Een collectie is blijvend en altijd gerelateerd aan geschiedenis en het culturele leven van een regio en een tentoonstelling is van voorbijgaande aard.

Voor Stockebrand speelt het publiek nauwelijks een rol bij de keuze voor bepaalde tentoonstellingen. "Het kan en mag niet zo zijn dat men een tentoonstelling organiseert omdat daarmee grote massa's aangetrokken worden".

Een probleem dat ten aanzien van Public Relations geconstateerd wordt is: "Men komt de grenzen over met behulp van de media, maar met name kleine musea hebben voor PR geen budget.

Ruud Bruine vraagt zich af of het niet goedkoper en eenvoudiger is om het publiek mobiel te maken op internationale schaal. Uitwisselingen van collecties gaan vaak gepaard met veel praktische en financiële problemen. Musea zouden zich, in plaats daarvan, moeten concentreren op een goede internationale PR. Daarmee wordt publiek over de grenzen geattendeerd op de mogelijkheden om naar het buitenland te gaan voor het bezichtigen van de aanwezige collecties.

Mirjam Westen wijst erop dat de Rijksdienst Beeldende Kunst destijds is opgericht om Nederlandse kunst en collecties in het buitenland te promoten, misschien toch een idee om verder te ontwikkelen?

Ad. 3

De heer Jonker van het Amsterdams Historisch Museum is benieuwd of de musea, die aan deze uitwisseling hebben meegewerkt, nu nieuwe ideeën hebben gekregen ten aanzien van bijvoorbeeld het toekomstige expositieprogramma.

"Tot nu toe is er, in het Gemeentemuseum Arnhem, geen sprake van invloed op het toekomstige expositieprogramma als gevolg van dit specifieke project", aldus Brandt Corstius, "maar dat heeft ook te maken met het feit dat dit tot op heden een incidenteel uitwisselingsproject is geweest."

In het Gemeentemuseum weet men heel goed wat men wil. De afgelopen tien jaar heeft men voornamelijk exposities georganiseerd over Nederlandse kunst. Dat hangt nauw samen met de zeer Nederlandse collectie van het museum. Wel probeert men in het Gemeentemuseum de laatste jaren meer internationaal georiënteerd te zijn.

Tot slot

Vijf van de elf tentoonstellingen zijn nu afgerond. Evaluatie van het project zal plaatsvinden na beëindiging van de laatste tentoonstelling. Tot nu toe kan worden vastgesteld dat in totaal ongeveer 9.000 mensen de tentoonstellingen, verspreid over alle musea, bezocht hebben. Wat opvalt is, dat de meeste bezoekers uit de eigen regio komen. Daarbij moet opgemerkt worden dat er een aantal musea tussen zitten die, praktisch gezien moeilijk te bereiken zijn ofwel een sterk lokale functie hebben.

Anna van Praag (project-medewerkster Provincie Gelderland) maakt duidelijk dat het project "Europa 92" slechts één van de vele mogelijkheden van internationalisering en culturele uitwisseling is. "Er doen grotere en kleinere musea aan mee, musea die reeds een relatie hebben of nog nooit met elkaar te maken hebben gehad, musea die nieuwe contacten hebben opgedaan et cetera. Met dit project hebben we de kunst naar de mensen gebracht. Het blijkt voor vele mensen toch moeilijk uit hun vertrouwde omgeving te komen en dat niet alleen om financiële redenen maar ook om sociaal-maatschappelijke redenen. Dit project is slechts een kleine hulp geweest, een idee om culturele uitwisseling te realiseren. Misschien geeft dit project een aanzet tot nieuwe ideeën en initiatieven. Wie weet komt Duitsland volgende keer met een idee, laten we slechts één tentoonstelling rondreizen, komt er een uitwisseling tussen kunstenaars tot stand of nemen we het publiek als uitgangspunt en gaan we op pad."

Er zijn vele manieren om met internationalisering om te gaan. Het is vooral van belang geweest om over dit project openhartig van gedachten te wisselen op lokaal, regionaal en nationaal niveau met verschillende mensen uit verschillende disciplines.

Mirjam Westen rond af met de conclusie:

"Iedereen is het er over eens dat dit project een belangrijk initiatief is geweest. Voortzetting van culturele uitwisselingen is van groot belang omdat deze een stimulans betekenen voor een grote verscheidenheid in cultuur. Dergelijke initiatieven zullen de verscheidenheid in culturen intensiveren."

Aanbevelingen van de forumleden

Aan de forumleden is expliciet gevraagd naar hun visie omtrent de rol van de provincie bij internationale culturele uitwisseling. Daarover hadden zij het volgende te melden:

Mulder:

"Bij de vraag of en zo ja welke rol is weggelegd voor de provincie in het internationale culturele verkeer gaan mijn gedachten vooral uit naar de zogenoemde 'Euregio's'. Die Euregio's zijn een afspiegeling van een toenemend regionaal besef of van een groeiende regionale identiteit, die zich ontplooit bij de gratie van het verdwijnen van formele staatsgrenzen. Dit laatste dan op zijn beurt als gevolg van het Europees integratieproces. Die formele staatsgrenzen sneden in menig opzicht nogal plompverloren dwars door oorspronkelijke taalgebieden of culturele entiteiten heen en vormden sindsdien een fikse drempel voor intensieve culturele uitwisselingen tussen soortgenoten. De 're-activering' van het regionale, maar ook van het *nationale* zelfbewustzijn is voorts bevorderd door een zekere angst voor het totaal verloren gaan van de eigen culturele identiteit in een soort alomvattende Europese melting-pot.

Het lijkt tegen die achtergrond dan ook voor de hand te liggen om de oude culturele banden tussen grensregio's op te halen en eventueel zelfs te ontwikkelen tot nieuwe vormen van culturele integratie. Of een internationaal-culturele rol voor de regio's -althans de Nederlandse regio's- verder dient te reiken dan dat, is een vraag die ik negatief beantwoord. Nederland is binnen Europa een regio op zich. Een verdere versnippering van buitenlandse culturele inspanningen lijkt niet raadzaam, en zal eerder leiden tot 'provincialisme' dan tot internationalisme. Nederland is in vele opzichten ook klein genoeg: regionale culturele activiteiten kunnen al snel een landelijke uitstraling krijgen en vice versa. Het Gemeentemuseum in Arnhem bijvoorbeeld kan qua collectievorming en expositiebeleid zowel een regionale als nationale betekenis hebben.

De eigen rol van de provincie bij internationale culturele uitwisseling is dan ook vooral gelegen in de grensoverschrijdende samenwerking met de nabuurregio's in Duitsland of Vlaanderen. Verderreikende ambities bevorderen 'provincialisme' en staan in die zin haaks op datgene wat men in feite zou beogen."

Beaucamp:

"Culturele uitwisseling speelt zich vaak af rond de grote hoofdsteden. Maar Europa bestaat niet alleen uit naties, ook uit regio's. Daarom is uitwisseling verspreid over de provincie toe te juichen. Het regionale museum kan door uitwisselingen beter uiting geven aan de taak om het publiek bewust te maken van wat er speelt in de wereld van de kunsten. Ook kan het museum zijn eigen collecties uitbuiten. Ik zie geen beletsel om naast Duitsland ook vergelijkbare regionale musea in Engeland en Frankrijk als partner te kiezen, die zijn juist vaak zeer gebrand op internationale uitwisseling.

Wanneer het gaat om grote uitwisselingsprojecten waarin meerdere musea betrokken zijn, is het zinnig om een thema te kiezen. In de kunst van een bepaald gebied zijn er vaak zeer internationaal gerichte periodes, gevolgd door nieuwe periodes van re-nationalisering. Zo'n internationale periode leent zich goed als thema. Het is aan te bevelen om een dergelijk project vergezeld te laten gaan van gefundeerd wetenschappelijk onderzoek, publikaties en congressen. Je biedt dan een compleet 'pakket' aan. Zo'n project, dat weer te maken heeft met regionale bewustwording en bewustmaking, leent zich goed voor ondersteuning door een provinciaal bestuur.

Maar in eerste instantie blijft uitwisseling zaak van de musea zelf. Zij moeten de lijnen uitzetten, de artistieke ontwikkelingen volgen. Het mag in ieder geval nooit zo zijn -wat in Duitsland veel gebeurt- dat een provinciaal bestuur zich voornamelijk laat leiden door de prestige-aspecten die zeker altijd aan dergelijke grote projecten kleven. Dan wordt kunst niet meer dan *schmuck*, versiering."

Stockebrand:

"Uitwisseling is een vloeiend proces, dat zichzelf regelt. De musea behoren de inhoud te bepalen van de tentoonstellingen. Wanneer van hen uit de wens komt tot meer uitwisseling en internationale samenwerking, dan is het de taak van de (provinciale) overheid om het voor hen zo makkelijk mogelijk te maken, financieel en facilitair. Zij kan helpen bij de realisatie van de uitwisselingen.

Dit moet vooral niet in statische plannings worden vastgelegd. Het ene jaar zullen zich meerdere internationale projecten aandienen, terwijl het andere jaar veel meer binnen de regio plaatsvindt. Uitwisseling functioneert niet als het lang vantevoren wordt georganiseerd. Vaak komen de interessantste projecten toch spontaan op uit het veld. Dat wil niet zeggen dat dat geheel gescheiden van de provincie opereert. Het lijkt mij dat cultuurambtenaren regelmatig gaan praten met de musea in hun gebied. Ze overleggen, luisteren naar de ideeën aldaar, er vindt een flexibele communicatie plaats. Zo stel ik mij culturele samenwerking voor."

Van Tuyt

Ik zie zeker een aanleiding om uitwisselingen van een dergelijk hoog niveau voort te zetten, en dan niet alleen met Duitsland maar ook elders in Europa.

Een gebied als Gelderland wordt vaak over het hoofd gezien bij nationale uitwisselingen. Die zijn meestal voornamelijk gericht op de Randstad. In Frankrijk heeft bijvoorbeeld de regio Rhône-Alpes, geconfronteerd met een zeer op Parijs gericht beleid, het heft in eigen handen genomen. Zij hebben nu ieder jaar uitwisselingen met andere landen en gebieden van vergelijkbare omvang in Europa en dat is heel succesvol en zinvol. De regionale kunst wordt meer geprofileerd. Bovendien hebben uitwisselingen vaak ook weer een enorme *spin off* en komen er voor de individuele musea nieuwe contacten en mogelijkheden uit voort.

Voor de provincie zie ik met name een rol weggelegd op het gebied van initiëring, ondersteuning en in ieder geval coördinatie. Musea zullen nooit zelf aan dergelijke projecten beginnen, omdat ze teveel op zichzelf gericht zijn. Ook zijn musea niet in staat om zo'n omvangrijk project onderling te coördineren.

Overigens denk ik wel dat uitwisseling van collecties vooraf gegaan dient te worden door persoonlijke uitwisselingen, zowel van kunstenaars als van museum-medewerkers die zich kunnen oriënteren.

Forumdiscussie over toekomst regionale musea

Het publiek naar de kunst of de kunst naar het publiek

door HENK MEUTGEERT

ARNHEM – Zo'n half miljoen gulden kostte de uitwisseling van collecties van musea in Gelderland en Nordrhein/Westfalen, dus wellicht dat er nog een klein bedragje overschiet voor een extra excursie van Gelderse museumdirecteuren naar het naburige Bnndesland. Liesbeth Brandt Corstius, directeur van het Gemeentemuseum Arnhem, komt althans zo goed als nooit in musea aan de overkant van de grens, terwijl ze toch zeer regelmatig de musea in de Randstad bezoekt. „Ik ga wel naar Amsterdam maar niet naar Düsseldorf, of ben ik daarmee de enige?“, vroeg ze zich zaterdagmiddag af.

Brandt Corstius deed haar ontboezeming in 'haar' museum in Arnhem, waar een forumdiscussie werd gehouden over de toekomst van de 'regionale musea' nu de binnengrenzen in Europa steeds meer gaan verdwijnen. De discussie werd gehouden voor de opening van de laatste uitwisselingsexpositie, die van Jugendstil- en Art Deco-glaswerk uit het Kunstmuseum Düsseldorf im Ehrenhof, dat voor twee maand naar Arnhem is verhuisd. „Wat zijn provinciale musea?“, vroegen de forumleden onder wie Eduard Beaucamp, criticus bij de Frankfurter Allgemeine Zeitung,

zich af. „Het museum van Colmar in de Elzas is één van best bezochte musea in Frankrijk en het Kröller Müllermuseum is ook een must voor kunsttoeristen. Liefhebbers van kunst reizen wel“, zei hij.

Marianne Stockenbrandt van de Kölnischer Kunstverein stelde dat wanneer de standaard die het museum hanteert bij het aankoop- en het tentoonstellingsbeleid hoog is, kunstenaars en publiek van ver ook wel komen. „Bovendien is het leuk voor de conservatoren dat ze eens op stap kunnen naar het buitenland“, voegde ze daar aan toe.

In ieder geval moet een klein museum niet alleen kunst laten zien uit het gebied waar het zich bevindt. Echte 'regionale musea' bestaan niet, daarover waren de forumleden het wel eens, of het zou om een oudheidkamer of streekmuseum moeten gaan. En zo voegde Gijs van Tuyl, afkomstig van WVC maar sinds kort directeur van het nog te bouwen nieuwe museum in het Duitse Wolfsburg, er aan toe: „Kunst spreekt een internationale taal, die houdt zich niet aan grenzen. Bovendien, zo parafaseerde hij een Amerikaans gezegde 'Art goes where money flows'“

'Breng je het museum naar de mensen of de mensen naar het museum' zo bleek de centrale vraag te zijn tijdens de discussie. Eduard

Beaucamp had een eenvoudige oplossing voor dat probleem. Zo vindt hij het gebied Gelderland-Nordrhein/Westfalen dermate klein dat het onzin is om daar museumcollecties te gaan uitwisselen. „Het is toch veel gemakkelijker om busreisjes naar de musea te organiseren dan met collecties te gaan reizen“, zo hield hij de provinciale autoriteiten in de zaal voor.

Netwerken

Inmiddels zijn er zo'n vijf van de uitwisselingsexposities in Duitsland en Nederland geweest, die zo'n 9000 bezoekers, vooral uit de regio, hebben getrokken. De uitwisselling is een eenmalige gebeurtenis geweest, andere instellingen dan de provincie Gelderland zullen de fakkel moeten overnemen. De Gelderse kunstenaarsorganisatie Gemeenschap Beeldende Kunstenaars (GBK) kondigde aan haar bijdrage te willen leveren.

De organisatie begint binnenkort met een inventarisatie van 'formele en informele netwerken van kunstenaars, kunstinstellingen en kunstliefhebbers in het gebied Niederrhein'. Ook wil de GBK een campagne voorbereiden om het publiek in het dichtbij buitenland te informeren over de kunstactiviteiten aan deze kant van de grens.